

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора Комеліної Ольги олодимирівни на дисертаційну роботу Зеленського Костянтина Васильовича на тему «Теоретико-методологічні аспекти моделювання конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка і управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками науково-дослідних робіт

Динамічність змін розвитку галузевих ринків у національній економічній системі викликає необхідність дослідження особливостей розвитку сукупності факторів, що визначають їх зміну та пошук механізмів управління конкурентоспроможністю підприємств. У цьому контексті особливе місце займають освітні заклади, які функціонують у системі складних відносин «суспільство – держава – організація – людина», а їх конкурентоспроможність є результатом впливу як глобальних, так і національних факторів. Отже, перегляд підходів та фундаментальних положень щодо забезпечення конкурентоспроможності сучасних підприємств, деталізація обраного підходу на прикладі освітніх закладів (як спеціалізованих (освітніх) економічних систем (СОЕС)) й визначили актуальність дисертаційної роботи Зеленського Костянтина Васильовича, що виконана на тему «Теоретико-методологічні аспекти моделювання конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем».

Безумовно, обраний об'єкт дисертаційної роботи відрізняється унікальністю і міждисциплінарністю та у сучасних умовах потребує перегляду сформованих положень щодо його дослідження, висунення нової парадигми, методології та прикладного інструментарію оцінювання стану конкурентоспроможності підприємств та управління їх розвитком як спеціалізованих економічних систем (СОЕС), де освіті належить особливе місце. Автор цілком обґрунтовано розглядає спеціалізовані економічні системи (СЕС) як множинні структурні елементи (підсистеми) з власною множиною параметрів конкурентоспроможності, що віддзеркалюють ієрархічність та спеціалізацію кожної окремої системи-підприємства.

З цих позицій тема дисертаційної роботи Зеленського Костянтина Васильовича, що виконана на тему «Теоретико-методологічні аспекти моделювання

конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем», присвячена розробленню теоретико-методологічних засад та доміант процесу управління конкурентоспроможністю через реалізацію процедур моделювання задля забезпечення продуктивного функціонування СЕС у динамічному ринковому середовищі є актуальною та своєчасною.

Доцільність та обґрунтованість обраної проблематики дослідження підтверджується й завданнями реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», офіційно прийнятого «Національного плану дій до 2020 року», Закону України «Про вищу освіту» та низкою інших документів загальнодержавного значення.

Важливим є те, що робота була інтегрована у наукові дослідження Київського національного університету будівництва і архітектури МОН України у рамках таких тем: «Економічні та управлінські стратегії розвитку підприємств підрядного будівництва в інвестиційному середовищі» (№ держреєстрації 0114U000859), «Визначення стратегії антициклічного управління будівельним підприємством» (№ 0 111U001974, КНУБА), «Прогнозування показників діяльності будівельного підприємства» (№ 0 107U009980, КНУБА), «Теоретико-методологічне, методичне та організаційно-структурне моделювання конкурентоспроможності підприємств будівельної галузі з метою її системного поліпшення» (тема W8-a-15, відділення «Менеджменту та організації інновацій», Академія будівництва України), «Економічний механізм управління бізнес-процесами розвитку будівельних підприємств» (номер держреєстрації 0110U005118), «Формування, нарощення та раціональне використання стратегічного потенціалу економіки України» (номер держреєстрації 0111U009268).

У рамках науково-дослідних тем автором розроблено положення власних досліджень та одержано вагомні наукові та прикладні результати.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Для досягнення поставленої мети автором проведене детальне вивчення, аналіз та узагальнення значного обсягу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел за проблематикою розвитку СЕС в умовах реформування економіки України. Список використаних джерел містить 318 найменувань. Це дозволило Зеленському К.В. визначити дискусійні й недостатньо опрацьовані аспекти обраної теми і окреслити новий напрям для власного дослідження. Автором зібраний та опрацьований значний масив статистичної інформації, який належним чином проаналізований та знайшов відповідну інтерпретацію.

Аналіз дисертаційної роботи та автореферату дає усі підстави стверджувати, що структура роботи логічно побудована, її зміст відповідає предмету, об'єкту, меті та завданням дослідження. Висновки повною мірою відображають результати проведеного дослідження, сутність та новизну розроблених і представлених до захисту наукових положень та практичних рекомендацій.

Розробки автора ґрунтуються на теоретичному фундаменті економічної науки, теоретичну і методологічну основу дослідження становлять положення формальної логіки, емпіричного дослідження, теорії систем, системно-логічного підходу, методи системного аналізу та моделювання, методи економетрики тощо.

Застосування широкого спектру методів у дисертації, їх адекватна адаптація до предмету та об'єкту дослідження та системна реалізація дали змогу автору побудувати власний теоретико-методологічний базис, методичний апарат та інструментарій дослідження, одержати достовірні та адекватні результати. Основою достовірності одержаних результатів та висновків є виважена наукова гіпотеза та раціональне сполучення таких універсальних та спеціальних методів прийняття економіко-управлінських рішень, як: методи індукції та дедукції, класифікації і порівняльних характеристик, наукової абстракції; монографічний, теоретичного узагальнення, абстрактно-логічний; історичний, системний та ситуаційний підходи; економіко-статистичні методи обробки даних, зокрема регресійний та факторний аналіз.

Крім того, дослідження базується і на використанні наукових методів функціонального аналізу, абстрактного узагальнення й теоретичного синтезу.

Використаний у дисертації науковий апарат та методичний інструментарій дав змогу авторові: а) систематизувати технології організаційного управління – для визначення принципових розбіжностей та особливостей функції організації в економічних системах; б) визначити доміанти теорії організацій та управління – для ефективного управління економічними системами; в) становити доміанти системного моделювання – для ефективного управління підприємством задля нарощення конкурентоздатності в ринковому середовищі.

Аналіз змісту дисертації, опублікованих праць та автореферату підтверджує достатній ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації і виносяться на захист. Наукові положення, висновки і пропозиції, викладені у дисертації, є належним чином обґрунтованими та достовірними. Достовірність результатів дослідження підтверджують високий рівень теоретичного обґрунтування, а також апробація на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, опубліковані праці у фахових та інших наукових виданнях.

Наукова новизна основних наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та концептуальному визначенні наукових засад дослідження процесу управління конкурентоспроможністю через реалізацію процедур моделювання задля забезпечення продуктивного функціонування СЕС у динамічному ринковому середовищі. Одержані наукові результати розкривають системну сутність досліджуваного автором інформаційно-аналітичного та економіко-освітнього простору «держава→підприємство (СЕС&ЗВО)→особа» та зміст стратегічного управління конкурентоспроможністю спеціалізованих економіко-освітніх систем-підприємств через призму виокремлення інноваційних домінант управлінського процесу щодо реалізації процедур моделювання задля забезпечення продуктивного функціонування СЕС в динамічному ринковому середовищі.

На думку офіційного опонента до основних наукових результатів, що розкривають особистий внесок дисертанта, слід віднести такі:

обґрунтований інноваційно-інтегрований науково-методологічний кластер, що включає такі складові «методологічна платформа – методичне забезпечення – аналітичний інструментарій – програмний комплекс», що забезпечує системність дослідження СЕС через призму її конкурентоспроможності;

запропонована адаптогенна технологія ефективного управління підприємством, відмінною ознакою якої є залучення стратегічного інструментарію, що дає змогу на нових засадах забезпечити розв'язання комплексних управлінських завдань за критерієм продуктивності станів конкурентоспроможності досліджуваних підприємств з урахуванням їх життєвого циклу;

розроблене науково-методичне забезпечення для дослідження простору у форматі «держава→підприємство (СЕС&ЗВО)→особа», що забезпечує реалізацію авторського підходу до дослідження СЕС.

На думку офіційного опонента складова наукової новизни даної роботи за рубрикою «удосконалено» визначається наступним:

представлений науковий підхід щодо розгляду сутності та змісту поняття «конкурентоспроможність підприємства» з урахуванням мультикомпонентності та ієрархічності досліджуваного простору «держава→підприємство (СЕС&ЗВО)→особа». При цьому автор вводить низку нових характеристик та критеріїв, що визначають конкурентоспроможність СОЕС на макро- та макрорівнях з урахуванням економіко-управлінської, інвестиційно-інноваційної, науково-освітньої складових потенціалу цього простору;

удосконалений інформаційно-аналітичний та структурно-функціональний підхід щодо діагностики стану і адміністрування конкурентоспроможності СЕС, що передбачає застосування розроблених автором підсумкових індикаторів, що можна розглядати як основу конкретизації заходів протидії впливу негативних факторів на динаміку конкурентоспроможності СЕС;

На думку офіційного опонента наукова новизни даної роботи за рубрикою «дістали подальшого розвитку» визначається наступним:

автором виділено компоненти потенціалу СЕС, з'ясовано їх зміст, запропоновано підхід щодо моделювання та варіювання залежності між інтегральним показником та локальними критеріями конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємств на основі застосування синтетичного аналітичного апарату з метою забезпечення ефективного економічного розвитку СЕС;

автором запропоновано аналітико-практичний підхід щодо розробки структурно-логічного модельного ряду формування та реалізації процесів стратегічного управління конкурентоспроможністю, що, на відміну від усталених підходів та концепцій, дає змогу послідувати динамічність змін системного середовища за критерієм рівня конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємств.

Практична цінність та використання результатів дисертації

Представлені для аналізу автореферат і дисертаційна робота Зеленського К.В. містять наукові положення, в яких розвиваються як теоретичні основи, так і методологічні та практичні засади. Визначальними розробками, що в сукупному використанні визначають практичну цінність дисертаційної роботи, офіційний опонент вважає наступні.

1) Організаційно-управлінські рекомендації підвищення конкурентоспроможності СЕС «Особа» з урахуванням критеріїв територіальної віддаленості, оптимізації фінансових витрат громадян та ЗВО щодо отримання (надання) освітньої послуги, впровадження гнучких технологій навчання; широкого застосування інформаційних технологій щодо забезпечення управління освітніми процесами.

2) Пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності СЕС «ЗВО» через призму підвищення конкурентоспроможності викладача, для чого автором розроблено низку рекомендацій щодо об'єктивного нормування та адекватного оцінювання всіх видів діяльності працівників ЗВО.

3) Обґрунтовані автором рекомендації та практичні заходи для усунення диспропорцій між адміністративним і ринковим впливом на конкурентоспроможність СЕС «ЗВО», а також між розрахунковою і фактичною вартістю освітньої послуги. З цією метою автором запропоновано розроблення єдиної методики розрахунку вартості навчання на рівні мінімальної собівартості із урахуванням нормативних критеріїв; створення експертних груп ЗВО щодо визначення фактичної вартості навчання за відповідними спеціальностями; здійснення розрахунку вартості навчання на умовах співфінансування освітньої діяльності ЗВО за кошти загального та спеціального фонду.

Ці та інші напрацювання автора можуть бути використані при обґрунтуванні організаційно-управлінських рішень при моделюванні конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем інших галузей соціально-економічного, комп'ютерно-технологічного, промислового виробництва; розробці нових законодавчих, нормативних, інструктивно-методичних положень на рівні міністерств, відомств, установ галузі освіти тощо.

Повнота висвітлення основних наукових результатів дослідження в опублікованих працях

За темою дисертації у відкритому друці опубліковано 56 друкованих праць. Серед публікацій: одна одноосібна і три колективні монографії; чотири посібники з грифом «Рекомендовано МОН України»; 33 статті, з яких – 9 статей у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз; 13 статей розміщені у наукових економічних фахових виданнях України; 11 статей опубліковані у додаткових наукових фахових виданнях України; 2 патенти; 13 тез доповідей

Автореферат написаний згідно з вимогами і повною мірою відображає зміст та головні здобутки автора, з дотриманням наукового стилю, літературною державною мовою. Зміст автореферату та опублікованих наукових праць повною мірою відображає основні положення та висновки дисертаційної роботи.

Внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, наведено у списку праць. Автореферат адекватно та системно висвітлює основні розділи дисертаційної роботи, науково-методологічну та прикладну сутність представлених в дисертації результатів, висновків та рекомендацій. Робота містить значну кількість ілюстративного матеріалу.

ОЦІНКА ЗМІСТУ РОБОТИ

Дисертаційна робота складається з анотації, списку публікацій здобувача, умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 422 сторінки, з них основного тексту – 416 сторінок. Робота містить 38 рисунків та 14 таблиць. Список використаних джерел налічує 318 найменувань і займає 15 сторінок; 6 додатків розміщено на 5 сторінках.

У вступі розкрито зміст і стан наукової проблеми, подано загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні базиси управління складними економічними системами» присвячено аналізу нормативних, організаційних, технічних та соціально-економічних параметрів конкурентоспроможності системи вищої освіти, як складника спеціалізованої освітньої економічної системи (СОЕС) «Освіта» України в забезпеченні підготовки конкурентоспроможного людського капіталу. Встановлено інтегрований ієрархічний зв'язок між основними параметрами конкурентоспроможності СОЕС «Освіта» (соціальні, нормативні, організаційні, технічні, економічні). Досліджено відповідність потенційно можливих освітніх рівнів, здобутих особою, законодавчо затвердженим рівням національної рамки кваліфікацій; професіям та професійним групам національного класифікатору України; діючим умовам фінансування навчання за кошти державного бюджету та кошти фізичних або юридичних осіб.

У другому розділі «Процеси моделювання конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем» інтеграцію СЕС «Особа» із СОЕС «Освіта» та СЕС «Вища освіта» розглянуто через можливість особи моделювати власну освітню траєкторію протягом життя. В цьому ж розділі представлено сутність методології матричного моделювання конкурентоспроможних освітніх траєкторій (ОТ) у підсистемі СОЕС «Освіта» – системі ступеневої освіти (ССО) України. В рамках такої методології СЕС виділено як особливу операційну систему у контексті теорії систем та прикладного системного аналізу, обґрунтовано доцільність формалізованого підходу щодо визначення потреби роботодавців України у фахівцях за відповідними рівнями (ступенями) освіти. Цей формульний підхід не суперечить існуючим підходам у визначенні потреби у фахівцях для США та є близьким до Європейської формули. Відповідно автором розроблено: а) методику побудови формул розподілу числа вакансій для кожної з дев'яти професійних груп

між рівнями (ступенями) освіти у відсотковому співвідношенні; б) математичну модель переведення потреби у фахівця за професійними групами у потребу за рівнями (ступенями) освіти.

У цьому ж розділі класифіковано освітні траєкторії за такими критеріями: рівень (етап) моделювання (1-го, 2-го, ... n-го рівня); число ребер (одно-, дво-, ... n-реберні); направленість освітнього переходу (висхідні, низхідні, однорівневі); дозволеність (недозволеність) нормативною базою відповідного освітнього переходу (коректність, не коректність). Обчислено чисельності множин коректних освітніх траєкторій на кожному з етапів моделювання методом постовпцевих сум елементів матриць-добуткових інтерпретацій. Рівень освітніх траєкторій визначається числом ступеневих переходів, що їх може здійснити особа протягом свого життя. Максимальний рівень освітніх траєкторій обмежується віком життя особи, залежить від мінімального нормативного терміну навчання за одним із рівнів (ступенів) освіти та мінімального віку, за якого особа вперше здобула освіту.

У третьому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні основи управління конкурентоспроможністю спеціалізованої освітньої економічної системи» автором обґрунтовано методологію графо-комбінаторного моделювання структури конкурентоспроможного навчального плану (НП), як базового управлінського елементу моделювання конкурентоспроможності СЕС «Заклад вищої освіти (ЗВО)», що нормативно забезпечує організацію навчального процесу у ЗВО. Досліджено вплив нормативних та управлінських факторів обмеження на множину відмінних структур проєктованого НП, які у прикладному вираженні ілюстровано одно-, дво-, ... n-елементними впорядкованими множинами навчальних кредитів.

Вибір раціональної структури конкурентоспроможного НП запропоновано здійснювати методом поетапної оптимізації. На кожному етапі застосовується окремий фактор обмеження, який дає змогу скоротити множину проєктованих НП. На наступних етапах застосовуються інші фактори обмеження. Реалізується стільки етапів оптимізації і застосовується факторів обмеження, поки не залишиться один НП, який і приймається як раціональний, що підвищує конкурентоспроможність СЕС ЗВО. Засторогою є формулювання послідовності застосування факторів обмеження на кожному з етапів оптимізації (залежить від проєктанта НП), щоб не допустити вилучення оптимальної структури НП на ранніх етапах проєктування.

У четвертому розділі дисертаційної роботи «Графоаналітична методологічна платформа моделювання конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем» автором удосконалено і деталізовано методологію матричного моделювання та виокремлення конкурентоспроможних структур об'єкту, як СЕС

«Об'єкт» і базовий управлінський елемент моделювання конкурентоспроможності СЕС «Підприємство», шляхом поетапного вирішення завдань структурно-схемного синтезу (ССС).

У п'ятому розділі дисертаційної роботи Науково-освітнє середовище прикладних програм управління конкурентоспроможністю спеціалізованих економічних систем в системному просторі «держава→підприємство (СЕС&ЗВО)→особа» досліджено та запропоновано перспективні напрями розвитку конкурентоспроможності СЕС «Особа», СЕС «ЗВО» та їх ринкової інтеграції.

В складі комплексу прикладних програм автором обґрунтовано комбінаторні математичні модулі обчислення множин відмінних структур НП на етапах застосування факторів обмеження; методика обґрунтування необхідності підвищення конкурентоспроможності НП.

В цьому ж розділі представлено математичні моделі поетапного обчислення всієї множини синтезованих елементів та множин конкурентоспроможних структур на прикладі 8-елементного ССС. Вибір конкурентоспроможної структури об'єкту здійснюють методом повного перебору або, після кожного етапу ССС, методом поетапної оптимізації. До прийнятої раціональної структури об'єкту реалізують етапи векторного, топологічного, динамічного та інших видів синтезів і завершують кінцеве проектування конкурентоспроможного об'єкту (СЕС «Об'єкт»). Зміна черговості поетапного застосування видів синтезу до модельованих структур об'єкту дає змогу перейти до моделювання інших класів СЕС «Об'єкт».

Висновки до розділів стисло та адекватно відображають методологічні переваги та змістовно-процесну сутність реалізованих автором інновацій в межах досліджень, що відображені в кожному розділі окремо.

Загальні висновки до роботи інтегровано розкривають науково-теоретичний та прикладний внесок здобувача у вирішення проблеми розробки та теоретико-методологічного обґрунтування домінант управління конкурентоспроможністю спеціалізованих економічних систем через реалізацію процедур моделювання □ в економіко-освітньому просторі «держава→підприємство (СЕС&ЗВО)→особа» задля забезпечення продуктивного функціонування СЕС в динамічному ринковому середовищі.

ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА НЕДОЛІКИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Оцінюючи дисертаційну роботу загалом позитивно, варто відзначити наявні в ній дискусійні положення, окремі недоліки, а також висловити побажання щодо поглиблення подальших досліджень в обраному напрямі:

1. Бажано було б чіткіше виокремити теоретико-методологічну частину роботи щодо зростання конкурентоспроможності СЕС та її прикладну складову. Це сприяло б кращому сприйняттю одержаних результатів роботи та визначенню наукової та практичної цінності проведеного дослідження. Зокрема автор виокремлює на різних етапах дослідження різні методологічні та методичні підходи (зокрема «методологію матричного моделювання», «графо-комбінаторну методологію» тощо). Можливо було б доцільно сформулювати цілісний авторський методологічний підхід щодо моделювання конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем та відповідним чином представити методичний інструментарій його реалізації відповідних завдань дослідження.

2. Перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні базиси управління складними економічними системами», на думку опонента є досить перевантаженим теоретичним матеріалом та узагальненням. Це з одного боку сприяє більш ґрунтовному виокремленню місця наукового доробку автора, однак з іншого – звужують творчий пошук оригінальних рішень. Автором у цьому розділі запропонована концептуальна схема наукового дослідження з врахуванням загальноприйнятого універсального гносеологічного підходу щодо економіки та менеджменту економічних систем (та СЕС як спеціальних підприємств). Проте, обмежено розкритим залишилося питання використання управлінського базису прийняття управлінських рішень.

3. Другий розділ роботи необхідно було більш ґрунтовно структурувати за сутнісними та методичними особливостями визначеної автором методології дослідження. Бажано було б деталізувати практичну цінність пропозицій автора щодо побудови освітньо-творчих траєкторій та освітньо-творчого паспорту особи (с. 22. автореферату).

4. У п'ятому розділі дисертації було б доцільно відобразити: тривалість впровадження запропонованої автором методології раціоналізації СЕС; у вигляді тривимірної моделі (час-вартість-масштаб ВНЗ) надати узгодження цієї тривалості з бюджетом раціоналізації як спеціального освітньо-інжинірингового проекту; викласти оновлену ОСУ ЗВО як результат інтеграції традиційно-структурованих підсистем ЗВО з модернізованими цільовими проектно- та освітньоорієнтованими

командами.

6. У якості рекомендацій до подальшого вдосконалення змісту дослідження бажано було б розробити спеціальні методико-прикладні модулі, які б розраховували адаптований для умов СЕС критерій стійкого функціонування, який би мав відобразити для умов певного ЗВО (з врахуванням демографічної, економічної ситуації в країні та регіоні) провідні економіко-управлінські, освітні та кадрово-кваліфікаційні характеристики операційної системи ЗВО.

7. Робота містить значну кількість графоаналітичного матеріалу, що з одного боку сприяє візуалізації авторських позицій, а зі іншого – відволікає від змістовної частини дослідження та спрощує рівень обґрунтованості результатів та висновків, що особливо стосується матеріалу другого та третього розділу роботи.

8. Зауваження редакційного характеру щодо тексту автореферату – в ньому не знайшли відображення дуже важливі (для розуміння інноваційної представлені методології) компоненти дослідження, представлені в дисертації та монографії. Мова йде про процедури формування зведеного рейтингу викладачів та калькуляції розрахунку преміальних сум (розділ 5 монографії).

Однак вказані недоліки та висловлені побажання не знижують загалом позитивної оцінки наукової та практичної значущості дисертації. Дисертант продемонстрував глибоке розуміння та сприйняття актуальності досліджуваної проблематики. Дисертаційна робота Зеленського К.В. є кваліфікованою завершеною науковою працею, виконаною автором особисто. Робота містить науково обґрунтовані теоретичні результати, а також науково-методичні та практичні положення, які є суттєвими для забезпечення конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем, обраних автором у якості об'єкта досліджень.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Аналіз змісту дисертаційної роботи, автореферату, монографії та публікацій здобувача дають офіційному опоненту належні підстави оцінити дисертаційну роботу Зеленського К.В. «Теоретико-методологічні аспекти моделювання конкурентоспроможності спеціалізованих економічних систем» як таку, яка містить обґрунтовані і достовірні наукові положення, висновки та рекомендації, що базуються на положеннях сучасної економічної науки та її методології; глибокому системному аналізу процесів і явищ, які існують впродовж порівняно тривалого часу у розвитку України; сучасних методах наукового пошуку, власних науково-аналітичних напрацюваннях.